

CU PRIVIRE LA PLATFORMELE DE LUT ARS ALE LOCUINTELOR UNOR CULTURI ENEOLITICE

Una dintre problemele mult dezbătute ale complexului cultural Cucuteni—Ariuşd—Tripolie, asupra căreia toţi cercetătorii şi-au îndreptat atenţia în cursul săpăturilor, este aceea a locuinţelor şi în chip special a platformelor de lut ars ale acestor locuinţe.

Cu prilejul dezvelirii integrale a resturilor satului eneolitic de la Hăbăşeşti s-a urmărit cu stăruinţă şi acest aspect al problemei, iar la redactarea capitoului respectiv din monografia asupra rezultatelor săpăturilor am dedicat un amplu capitol locuinţelor, pe care le-am studiat cred în toate detaliile¹. Analizând şi supunând unei minuţioase critici atît ipotezele formulate mai înainte, cît şi datele puse la dispoziţie de această exhaustivă cercetare a aşezării de pe Holmul de la Hăbăşeşti, m-am oprit şi eu la concluzia că interpretarea cea mai plauzibilă a platformelor de lut ars ale căror resturi le găsim în aşezările cucuteniene este aceea potrivit căreia ele au fost construite din birne de lemne despicate, aşezate pe pămînt unele lîngă altele, peste care s-a aşternut un strat gros de lut bine făcuit, aceste platforme fiind apoi arse intenţionat prin focuri aprinse pe ele, numai după aceea ridicîndu-se şi pereţii locuinţei².

În ultimii ani au fost semnalate platforme mai mult sau mai puţin similare atît în cuprinsul aşezării gumelniţene de la Căscioarele³, în aşezările culturii Petreşti din Transilvania centrală⁴, precum şi în unele aşezări neo-eneolitice din Iugoslavia⁵. În felul acesta problema platformelor de lut ars ale locuinţelor din această epocă dobîndeşte o importanţă mult mai mare, tocmai pentru că se extinde asupra unei arii deosebit de întinse. Nu trebuie totuşi să se încetăţenească convingerea că atare sistem de construcţie este exclusiv şi că în cuprinsul acestor culturi şi a acestei zone s-ar întîlni numai resturi de locuinţe cu platformă, deoarece aceasta ar fi o convingere cu totul greşită.

Într-adevăr, la Căscioarele, din cele 16 locuinţe ale stratului superior de cultură, numai două aveau platformă — şi aceasta construită numai din lut aşternut în strat gros, fără substrucţie de lemnărie. Pe de altă parte, chiar în aşezările cucuteniene nu se poate vorbi exclusiv de locuinţe cu platformă. În săpăturile de lungă durată conduse de H. Dumitrescu şi de mine la Traian în aşezarea cucuteniană de pe Dealul Fîntînilor, datînd din faza A—B a culturii Cucuteni, am constatat că multe dintre locuinţe aveau platforme de lut ars construite după

¹ Vladimir Dumitrescu şi colaboratori, *Hăbăşeşti. Monografie arheologică*, Bucureşti, 1954; v. cap. II, p. 18—202.

² *Ibidem*, p. 182 şi urm. Aceasta era şi concluzia la care se opriseră mai înainte unii dintre cercetătorii ruşi şi sovietici şi, în ultimă instanţă, T. Passek, în lucrarea sa *Periodizaciia tripolskih poselenii, MIA*, 10, Moscova—Leningrad, 1949.

³ Vladimir Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din aşezarea neolitică tirzie de la Căscioarele*, în *SCIV*, 16, 1965, p. 215—237.

⁴ Iuliu Paul, *Aşezarea neolitică tirzie de la Poiana în Pisc*, în *Materiale*, VII, p. 109—112.

⁵ Se pot da multe exemple, dar cel mai concludent mi se pare acela din al cincilea nivel Vinča de la Varoš, în NV Bosniei, citat şi descris de A. Benac (*Studien zur Stein- und Kupferzeit im nordwestlichen Balkan*, în *BerGK*, 42, 1961, p. 1—170; vezi p. 109—110). Stratul de lut ars al podelei avea pe faţa dinspre sol emprentele unor lemne groase, aşezate paralel; apoi s-a întins un nou strat de lut de 20 cm grosime, care de asemenea a fost ars, pe care s-a construit o vatră. Straturile de lut au fost arse pe loc, intenţionat, pentru a se asigura o izolare bună a podelei locuinţelor faţă de umezeala solului. Vezi de asemenea şi B. Iovanović-Iovan Glišić, *Station énéolithique dans la localité de Kormadin près de Jakovo*, în *Starinar*, N.S., XI/1960, p. 113—139—142.

procedeu specific⁶, dar am descoperit și alte locuințe fără asemenea platforme, „podeaua” interioară fiind constituită de însuși solul bătătorit pe care fuseseră ridicate⁷. Dorind să discutăm aici unele aspecte ale problemei, nu socotim însă necesar să amintim toate așezările cucuteniene în care cercetările au semnalat în ultimul timp existența platformelor de lut ars, căci această enumerare nu ar contribui la lămurirea problemei. În schimb, deoarece în ultimul timp problema în sine a mai fost adusă în discuție și supusă unor critici destul de severe, ne vom opri asupra acestora. De altfel se știe că noi înșine, cu toate că am socotit că cea mai plauzibilă interpretare a acestor resturi de lut ars este aceea care le consideră arse intenționat, am enumerat și obiecțiile ce se pot aduce acestei interpretări, tocmai fiindcă unele dintre observațiile făcute în cursul săpăturilor de la Hăbășești nu concordă cu această interpretare, deși cele mai puternice argumente sînt în favoarea ei⁸.

Colegul Iuliu Paul de la Muzeul Brukenthal, care în ultimii ani s-a dedicat studierii culturii Petrești prin cercetarea sistematică a unor așezări ale ei, a încercat recent să explice într-un chip cu totul diferit și original problema platformelor, ajungînd la concluzia că acestea — construite din birne alăturate acoperite cu un strat gros de lipitură de lut — erau susținute pe piloți la o anumită distanță de sol și că deci arderea lor s-ar datora incendiului și distrugerii locuințelor — cînd resturile arse ale platformei s-au prăbușit la pămînt —, neputînd fi deci vorba de o ardere intenționată înainte de construirea pereților și a acoperișului⁹.

Deoarece ni se pare că această explicație nu concordă cu cele mai multe dintre datele obținute în săpături, iar argumentele aduse în sprijinul ei pot fi combătute, vom analiza în cele ce urmează ipoteza colegului nostru de la Sibiu.

Chiar dacă resturile unora dintre locuințele de la Hăbășești, ca și din alte așezări, prezintă „dislocări mai mult sau mai puțin evidente”¹⁰, această constatare nu este valabilă pentru toate locuințele diferitelor așezări cucuteniene și nici chiar pentru acelea de la Hăbășești citate în sprijinul acestei afirmații. Iar împrejurarea că la Poiana în Pisc resturile unei locuințe au fost găsite răvășite, în timp ce acelea ale alteia aflate în imediata ei vecinătate nu erau răvășite, nu poate duce la concluzia că răvășirea s-ar datora prăbușirii platformelor respective (suspendate pe piloți) în urma (sau în timpul) incendiului locuințelor¹¹. Nu este deloc obligator ca răvășirile ulterioare — petrecute de-a lungul cîteva decenii cînd aceste resturi părăsite au rămas descoperite — să fi afectat în aceeași măsură diferitele locuințe, fie ele și foarte apropiate. Dimpotrivă, dacă ar fi fost vorba de platforme suspendate și prăbușite din pricina incendiului, resturile lor ar fi trebuit să fie toate răvășite.

Comparația între felul cum se prezintă în secțiune arsura *vetrelor* și aceea a *platformelor* nu ni se pare concludentă; căci în timp ce pe vetre s-a aprins focul timp de luni și chiar ani de zile în continuare, mai ales în sezonul rece, fiind astfel firesc ca arderea să fi acționat cu timpul și asupra pămîntului de sub vatră, pe care l-a înroșit, pe platforme (dacă au fost arse intenționat, așa cum credem noi) focul nu va fi fost aprins decît cel mult cîteva zile, pînă ce scopul urmărit — transformarea lutului într-un fel de placă de cărămidă arsă — va fi fost atins, și bineînțeles ulterior, cînd a fost incendiată locuința. De altfel, dacă nu toate vetrele exterioare sînt bine fixate la sol¹², aceasta se datorește tocmai faptului că nu toate au fost folosite vreme îndelungată. Răvășirea și chiar răsturnarea parțială a unora dintre vetrele din cuprinsul locuințelor nu par a dovedi că ele n-au fost construite pe o platformă fixată la sol și că s-ar fi

⁶ Hortensia Dumitrescu și Vladimir Dumitrescu, *Săpăturile de la Traian-Dealul Fintînilor*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 157–178; v. p. 162 și urm.

⁷ *Ibidem*, p. 165–166 etc.

⁸ *Hăbășești*, p. 177 și urm.

⁹ Iuliu Paul, *În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din așezările culturilor Petrești și Cucuteni-Tripolie*, în *SCIV*, 18, 1967, p. 3–24.

¹⁰ *Ibidem*, p. 4, nota 11.

¹¹ *Ibidem*, p. 4–6.

¹² *Ibidem*, p. 6.

aflat pe platforme suspendate pe piloți, așa cum se susține¹³, căci situația poate fi explicată tocmai prin împrejurarea amintită mai sus și pentru explicarea răvășirii unor platforme — și anume prin intervențiile ulterioare ale oamenilor și animalelor în lunga perioadă ce s-a scurs pînă ce un sol vegetal a acoperit toate aceste resturi, intervenții care puteau afecta prea bine numai anumite porțiuni din resturile arse ale locuințelor.

În unele dintre locuințele cercetate de noi în diferite așezări eneolitice am întîlnit vetre bine fixate la sol construite în interiorul locuințelor, atunci cînd nu exista platformă. Socotim verosimil că unele dintre locuințele de la Hăbășești în care s-au găsit atît vetre pe sol, bine aderente la teren, cît și rame de lut ars pentru rîșnițe de piatră, de asemenea construite pe sol și bine aderente, nu vor fi avut platforme, resturile respective de chirpic ars provenind foarte probabil de la pereții arși și prăbușiți. Dar în același timp s-a găsit la Traian o vatră în bună stare, construită pe o platformă bine arsă și păstrată în condiții aproape excepționale, prezentîndu-se ca o suprafață unitară numai crăpată și puțin vălurită (din pricina tasării inegale a solului)¹⁴; nu vedem însă — dacă ar fi fost vorba de o platformă pe piloți, arsă și prăbușită în timpul incendiului locuinței — cum vatra aceasta, cu gardina aproape intactă, s-ar fi putut păstra *nemișcată* pe platformă. De altfel, abstracție făcînd de vatră, nici platforma însăși nu s-ar fi putut păstra în starea în care am descoperit-o după atîtea mii de ani, dacă într-adevăr ea s-ar fi prăbușit de la cîțiva zeci de centimetri. O dovadă tot atît de concludentă o constituie de altfel lavița dintr-una din locuințele așezării de tip Cucuteni B de la Glăvăneștii Vechi construită pe platforma de lemnărie și lut ars a locuinței^{14 bis}, ca să nu mai amintim decît în treacăt de nenumăratele resturi de vetre, „altare” și altele construite de asemenea pe platforme și păstrate *in situ* în așezările tripoliene.

Prăbușirea platformelor în urma incendiului locuințelor ar fi dus inevitabil, și în toate cazurile, la o sfărîmare și dislocare mult mai accentuată a lutului ars al acestor platforme. Numai fixarea lor la sol *ab initio* le-a permis să se păstreze în condiții adesea optime. Și la Hăbășești și la Traian numărul locuințelor ale căror platforme nu erau nici răvășite nici dislocate este destul de mare, ele prezentîndu-se de multe ori ca o placă omogenă crăpată, fără dislocările substanțiale pe care le implica neapărat prăbușirea lor de pe piloți. Cu atît mai mult cu cît o asemenea prăbușire nu se putea petrece în același moment pentru întreaga platformă, ci ar fi avut loc treptat, pe porțiuni; în consecință niciodată nu s-ar mai fi putut găsi platforme bine și chiar foarte bine păstrate.

Spre aceeași concluzie ne îndreaptă de altfel și o descoperire făcută la Tîrpești, în cuprinsul unei locuințe cu platformă tipică: într-o parte a acestei locuințe fusese construit un cuptor destul de mare, ai cărui pereți erau bine fixați pe platformă, dar aceasta *nu* se întindea și sub cuptor, vatra acestuia fiind construită direct pe sol. Firește că dacă o asemenea platformă ar fi fost suspendată pe piloți, cuptorul nu putea fi construit cu pereții pe platformă și cu vatra dedesubt, la cîțiva zeci de centimetri de sol; și de altfel într-un asemenea caz cuptorul s-ar fi sfărîmat cu totul!

Locuințele cu platforme bine păstrate despre care am amintit sînt destul de numeroase, așa încît nu pot fi considerate excepții; dar chiar dacă ar fi adevărate excepții, ele tot ar exclude posibilitatea construirii platformelor pe piloți. Mai mult decît atît. În timpul săpăturilor noastre am constatat că un număr foarte mare de platforme (sau de resturi de platforme), mai ales atunci cînd se prezentau ca o placă compactă și crăpată, aveau perfect la sol, ajungînd să constituie aproape o masă compactă cu pămîntul de sub ele, în timp ce pămîntul de deasupra putea fi foarte ușor înlăturat cu șpaclul. Atît la Hăbășești cît și la Traian—Dealul Fîntînilor demontarea lor a constituit o adevărată problemă, cerîndu-ne un efort deosebit; se poate spune că în aceste cazuri noi a trebuit să distru-

¹³ *Ibidem*, nota 13.

¹⁴ *Materiale*, VI, p. 168—169.

^{14 bis} I. Nestor și colaboratori, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jiției (Iași—Botoșani—Dorohoi) în anul 1950*, în *SCIV*, II, 1951, 1, p. 53—76; vezi p. 61—62.

gem platforme foarte bine păstrate timp de mii de ani, pentru a putea studia toate aspectele problemei platformelor cucuteniene și a putea apoi săpa și sub ele.

Cu prilejul ridicării plăcilor s-a putut face în foarte multe cazuri, între altele, o observație concludentă în același sens: amprente de lemnuri despicate și alăturate care formau baza platformei se păstrau perfect de la o margine la alta a locuinței (perpendicularare pe direcția celor doi pereți lungi) pe fața inferioară a „chirpicului” ars, ceea ce ni se pare că dovedește în chip indiscutabil că întreaga platformă a fost în contact nemijlocit cu pământul *dintru început*; o prăbușire în timpul și din cauza incendiului ar fi dislocat și de multe ori ar fi suprapus sau ar fi schimbat direcția diferitelor plăci și bucăți de chirpic ars. Iar faptul că solul păstra și el amprenta perfectă a lemnurilor fixate paralel unele lângă altele nu se poate explica decât tocmai prin presiunea exercitată de platforma *intactă* în întregimea ei, o presiune constantă și de lungă durată asupra solului, exercitată în tot timpul cât locuința a fost folosită. Dacă platformele ar fi fost suspendate pe piloți și ar fi căzut la sol numai în urma incendiului locuințelor, nu ar fi avut cum să imprime pe sol amprente de lemnuri respective.

Amintind că resturile unora dintre locuințe se află pe teren în pantă, Iuliu Paul socotește că și această situație poate fi invocată în sprijinul ipotezei sale; pe asemenea terenuri, dacă platformele ar fi fost construite direct pe sol, ar fi trebuit să se facă unele amenajări prealabile, ale căror urme n-au fost însă identificate în timpul săpăturilor¹⁵. Cred însă că acolo unde va fi fost nevoie de unele amenajări — respectiv de o nivelare a terenului — aceasta nu trebuia neapărat făcută prin depunerea unui strat de pământ în porțiunea mai joasă (strat care ar fi fost desigur observat în timpul săpăturilor), ci dimpotrivă prin răzuirea porțiunii mai înalte, operație care nu mai putea lăsa urme vizibile pînă în zilele noastre.

Nouă nu ni se pare concludent faptul că „ansamblul resturilor locuinței nr. 1” de la Păuca „lasă impresia unei prăbușiri”¹⁶, deoarece însuși descoperitorul arată că ele se aflau pe un teren în pantă, în apropiere de viroagă. Explicația firească trebuie căutată în surparea (bruscă sau treptată, de-a lungul mileniilor) a terenului pe care se aflau resturile locuinței și nicidecum în prăbușirea platformei suspendate pe piloți, în timpul incendiului. Iar în legătură cu constatarea că într-adevăr de multe ori și în destule așezări unele dintre resturile platformelor și în general ale locuințelor din așezările cucuteniene sînt aflate pe un teren *acum* în pantă ușoară, este cazul să amintim că încă de acum 15 ani am arătat că, după părerea unor geologi, actualele pante laterale ale boturilor de deal și ale teraselor ar putea rezulta de pe urma tasărilor și ușoarelor surpări de-a lungul mileniilor, datorită pinzelor freactice de apă¹⁷ sau, adăugăm noi, altor împrejurări (cutremure etc.).

O constatare repetată, care ne-a surprins destul de mult atît la Hăbășești cît și la Traian—Dealul Fintînilor, a fost lipsa aproape totală a cărbunilor sub platformele arse, cărbuni care ar fi trebuit să rămînă pe sol în urma consumării cantității apreciabile de lemnurie folosită la construirea platformelor. Iată însă că la Păuca, chiar în locuința nr. 1 mai sus amintită, pe fața inferioară a „chirpicului” s-au găsit cărbuni numeroși, uneori în „fișii lungi de cite 30—40 cm și groase de cca. 20 cm, lipite pe fața inferioară, dinspre sol, a chirpicului”¹⁸. Nouă ni se pare că această descoperire pledează tocmai pentru construirea platformei direct pe sol și nu împotriva acestei explicații; într-adevăr, este greu de crezut că, la prăbușirea unei platforme de la 30—50 cm înălțime, cărbunii nu s-ar fi fărîmițat cu totul. Iar faptul că în această locuință cărbunii nu s-au găsit decât în zona de pantă nu ni se pare că pledează în favoarea construirii platformei pe piloți, dovedind că „arderea prealabilă, intenționată, a platformei ar fi exclusă”¹⁹, căci indiferent dacă o platformă suspendată pe piloți este situată pe un teren parțial sau total în pantă, prăbușirea platformei în timpul incendiului nu se

¹⁵ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 8.

¹⁶ *Ibidem*, p. 10.

¹⁷ Hăbășești, p. 184.

¹⁸ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 12.

¹⁹ *Ibidem*, p. 15.

făcea în același moment pe toată suprafața ei, ci foarte probabil pe porțiuni, în funcție de intensitatea focului într-un punct sau altul, condiționată și ea de diverși factori.

În aceeași ordine de idei sîntem foarte mulțumiți că „analiza microscopică a urmelor de pe fața dinspre sol a platformelor a atestat prezența *constantă* (sublinierea noastră!) a unor particule mici de cărbune printre resturile de pămînt și cenușă”²⁰, deoarece în felul acesta se înlătură una dintre îndoielele noastre în privința arderii intenționate a platformelor (lipsa cărbunilor sub platformele arse). Și nici părerea că chirpicul platformelor suspendate pe piloți fiind ars la un foc deschis avea asigurată o ardere uniformă (spre deosebire de o ardere la sol, care nu putea fi uniformă) nu ni se pare hotărîtoare, de vreme ce platforma suspendată a unei locuințe incendiate trebuia desigur să se prăbușească cu mult înainte ca arderea lutului platformei să-i fi asigurat acestuia un aspect cu totul uniform.

Un alt argument pe care colegul Iuliu Paul își întemeiază ipoteza asupra locuințelor pe piloți este acela al gropilor pentru piloți găsite în săpăturile sale. Firește, critica sa²¹ asupra încercării de reconstituire a locuințelor de la Ariușd de F. László este întemeiată, deoarece nimeni nu crede că se mai poate vorbi astăzi de locuințeme garon în cultura Cucuteni. Dar aceasta nu înseamnă că gropile de pari descoperite atît la Ariușd cît și în alte așezări cucuteniene, inclusiv aceea de la Berești-Bîzanu²², ar fi fost destinate unor piloți pentru susținerea platformelor la oarecare distanță de sol. Părerea noastră este că nici gropile descoperite la Păuca nu erau altceva decît tot gropi pentru pari și nu pentru piloți. După cum se poate vedea din figurile 7/1 și 10 ale lucrării lui I. Paul, aceste gropi nu sînt situate nici pe toate laturile locuinței, nici în linii perfect drepte, așa cum ar fi trebuit dacă respectivii piloți susțineau în același timp și platforma și pereții locuinței. Unele dintre aceste gropi au fost săpate la extremitățile unor alte gropi mult mai mari, considerate „șanțuri de plantare a piloților”²³, dar faptul că gropile de pari se află întotdeauna la o extremitate a acestor „șanțuri” și nu în mijlocul lor, pare destul de curios, dacă aceste șanțuri au fost „săpate pentru a îngădui îngroparea piloților de susținere la o adîncime care să asigure susținerea construcției”²⁴. Însăși forma acestor „șanțuri de plantare” este curioasă, căci săparea unor gropi pentru piloți nu trebuie să ducă la aceste forme, iar plantarea piloților ar fi fost mai firească la mijlocul lor. Pe de altă parte, ori cît de mult s-ar fi bătătorit pămîntul cu care s-au umplut șanțurile după plantarea piloților, este sigur că tocmai din pricina dimensiunilor prea mari ale acestor „șanțuri” pămîntul de umplutură nu mai avea aceeași rezistență ca pămîntul neumblat și deci piloții nu mai puteau prezenta aceeași siguranță. De altfel, asemenea șanțuri, dacă aveau într-adevăr acest rost, trebuiau săpate și găsite de-a lungul tuturor laturilor.

Oricum ar fi, în nici una din săpăturile noastre, în așezări cucuteniene sau aparținînd altor culturi, n-am găsit urme de șanțuri pentru fixarea parilor; și nu pentru că metoda de săpături aplicată de noi n-ar fi fost adecvată, ci pentru că pur și simplu asemenea șanțuri n-au existat în aceste așezări. Într-adevăr, după demontarea resturilor locuințelor, terenul a fost săpat de noi în continuare și apoi creat cu o serie de tranșee paralele foarte apropiate, pînă la pămîntul viu, ceea ce ne-ar fi dat posibilitatea, fără îndoială, să descoperim atît gropile parilor, cît mai ales, șanțurile de fixare a lor, dacă ele ar fi existat. Dovadă că este așa o constituie, între altele, descoperirea — de o importanță deosebită pentru cunoașterea unor aspecte ale suprastructurii comunităților cucuteniene din faza A—B — a „vaselor de fundație”, ofrande îngropate la o adîncime destul de mare aproximativ la mijlocul terenului pe care urma să se construiască locuința, și care pentru prima dată au fost descoperite de noi la Traian—Dealul Fîntînilor. Amintim de asemenea că în așezarea de la Căscioarele am descoperit recent, pe marginea restu-

²⁰ *Ibidem*, p. 15, nota 17.

²¹ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 16.

²² I. T. Dragomir, *Unele considerații cu privire la modul de construcție al locuințelor din așezările culturii Cucuteni—Tripolie*, în *SCIV*, XIII, 1962, p. 393—397.

²³ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 17.

²⁴ *Ibidem*.

rilor unor locuințe arse din stratul corespunzător fazei Gumelnița A₂, în număr destul de mare gropi de stilpi, unele pline cu cărbunele rămas în urma arderii stilpilor.

Nu trebuie uitată de altfel nici împrejurarea că locuințele din faza A din așezarea eponimă de la Cucuteni, acelea de la Ruginoasa și desigur și din celelalte așezări situate în zona podișului moldovenesc dintre Siret și Prut, erau construite uneori aproape direct pe lespezile de stîncă ale platformei podișului, așa încît săparea gropilor pentru stilpii (piloții) ce ar fi urmat să susțină platforma „suspendată” și pereții locuințelor era în fapt imposibilă și cu atît mai mult săparea unor șanțuri pentru fixat piloții. După cum se știe, H. Schmidt a presupus că stilpii de susținere ai pereților și a acoperișului locuințelor au fost înfiți în tălpi de lemn fixate pe laturile locuințelor²⁵, întocmai ca la construcțiile actuale din zonele de pădure. Nu știu dacă observațiile făcute cu prilejul săpăturilor din ultimii ani în așezarea de pe Cetățuia de la Cucuteni confirmă sau nu această explicație; dar la Traian—Dealul Fintinilor (într-o zonă în care, de altfel, această stîncă nu există, iar locuințele erau construite pe un sol care ar fi dat posibilitatea săpării gropilor pentru fixarea stilpilor) nu numai că, după cum am spus, n-au fost găsite gropi pentru stilpi, dar am descoperit *in situ* (și am desenat la milimetru cu toate detaliile) amprenta lăsată în chirpicul ars suprapus platformei de-a lungul unuia dintre pereții lungi de o *talpă* de lemn, în care erau desigur înfiți parii pentru susținerea peretelui acoperișului²⁶. Iată deci că presupunerea lui H. Schmidt s-a dovedit cu totul exactă. Și deoarece lutul în care fusese fixată această talpă fusese aplicat pe platformă, talpa nu ar putea fi interpretată drept o ramă care prindea capetele transversale ale birnelor platformei, tocmai fiindcă între ea și aceste birne se afla lutul platformei, gros de peste 10—15 cm.

O altă problemă discutată în articolul citat al lui Iuliu Paul este aceea a pereților locuințelor. Dacă este oarecum adevărat că „urme sigure de pereți s-au găsit destul de rar la Hăbășești²⁷, este tot atît de adevărat că totuși ele s-au găsit; în monografia consacrată așezării de la Hăbășești am reprodus de altfel schița unei porțiuni de perete, executată pe baza descoperirilor făcute *in situ*²⁸, așa încît problema poate fi considerată rezolvată. Iar în alte așezări, de exemplu la Traian—Dealul Fintinilor, s-au găsit frecvent dărîmături destul de consistente de pereți arși, construiți din lemne și nuiete pe care se aplica (uneori pe ambele părți) un strat de lut. De altfel am avut prilejul să precizăm nu numai odată și am amintit și mai sus că, alături de locuințele cu platformă de lut ars, se aflau și resturile locuințelor fără platformă, toate aceste resturi de chirpic ars — de factură, consistență și mărime diferite de acelea ale platformelor — provenind de la pereții arși și prăbușiți²⁹. De aceea soluția la care se oprește I. P. pentru trei dintre pereții locuințelor, care ar fi fost „căptușiți cu snopi de paie sau stuf³⁰ nu ni se pare nici concludentă, nici necesară; și nu numai pentru că totuși în clima continentală destul de aspră a regiunilor noastre pereții de lemne și nuiete necăptușiți cu lut nu-i puteau apăra în chip suficient de frig pe locuitorii. Comparația cu acoperișurile de stuf nu mi se pare nici ea concludentă, deoarece între rolul acoperișului și acela al pereților este totuși o deosebire.

Despre modelele de locuințe pe piloți s-a discutat și în trecut destul de mult. Este probabil că în unele regiuni de dealuri și în acelea mlăștinoase, asemenea locuințe pe piloți vor fi existat și în epoca neo-eneolitică. În felul acesta modelul de locuință de la Aldeni-Buzău³¹, descoperit într-o așezare de dealuri destul de ondulate (în care în zilele noastre încăperile destinate locuirii propriu-zise se află de multe ori la „etaj”, deasupra grajdului, a pivniței etc. construite la sol și ajutînd astfel la obținerea unui nivel orizontal pentru încăperile de deasupra), ar

²⁵ H. Schmidt, *Cucuteni*, Berlin, 1932, p. 7.

²⁶ *Materiale*, VI, p. 168-169.

²⁷ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 18.

²⁸ *Hăbășești*, p. 150, fig. 2.

²⁹ Hortensia Dumitrescu și Vladimir Dumitrescu, *op. cit.* Amintim de altfel că încă de la început am arătat că unele dintre locuințele de la Hăbășești, ale căror resturi erau foarte răvășite, nu aderau la sol și nu prezentau pe fața inferioară amprente de lemnărie, nu vor fi avut platformă.

³⁰ Iuliu Paul, *op. cit.*, p. 18.

³¹ I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 393—394.

putea să reprezinte o realitate. Nu trebuie exclus nici că reprezentarea pictată de la Turdaș ar putea reda fidel aspectul unei locuințe din marginea apei; dar aceasta nu ne poate determina să generalizăm, căci tot la Turdaș s-a găsit și un model de locuință cu ușa aproape de acoperiș, reprezentând poate un bordei. Pe de altă parte, în cazul locuințelor pe piloți, platformele de lemnărie nu trebuiau acoperite cu un strat gros de lut, ci numai cu unul foarte subțire, așa încât sistemul de construire al lor diferea de acela al platformelor locuințelor cucuteniene. Greutatea unui strat masiv de lut, depășind uneori 15 cm grosime, ar fi cerut un număr foarte mare de piloți groși atît pe laturile platformei cît și sub ea. Cred că, dacă cineva și-ar lua sarcina să calculeze greutatea lutului și a bîrnelor groase transversale ale unei platforme, ar ajunge la aceeași concluzie și ar exclude *de plano* explicația platformelor construite pe piloți.

În sfîrșit, prăbușirea platformelor în urma incendierii locuințelor ar fi dus inevitabil și în toate cazurile la sfărîmarea mult mai accentuată a chirpicului acestor platforme. Dacă, așa cum s-a spus și am arătat noi înșine, uneori resturile lor sînt destul de sfărîmate, în foarte multe cazuri — și la Hăbășești și la Traian și în alte așezări — platformele se prezentau, după cum am mai spus, ca o masă omogenă (aproape ca o placă) crăpată, fără dislocările substanțiale pe care le implica prăbușirea lor de la cîțiva zeci de centimetri. Cu atît mai mult cu cît această prăbușire nu se putea petrece în același timp pentru întreaga platformă, ci se va fi petrecut treptat, pe porțiuni, și în consecință *niciodată* nu am mai fi găsit platforme bine și chiar foarte bine păstrate.

De altfel nu știu dacă în ultima vreme nu se afirmă prea ușor că *toate* resturile de chirpic ars cu urme de lemnărie groasă provin de la platforme. Dacă în așezările respective ele nu aderă niciodată la sol și sînt în genere împrăstite (sau chiar îngrămădite, dar nu întinse în poziție orizontală la sol, cu amprente bîrnelor pe pămînt), fără a lăsa să se contureze cu oarecare precizie forma platformei, atunci aceste resturi ar putea proveni foarte bine de la pereții arși și prăbușiți, la construcția cărora s-a folosit lemnărie foarte multă și groasă, cum este cazul celor mai multe locuințe ale culturii Gumelnița³².

Credem că pentru lămurirea definitivă a problemei un pas temeinic înainte se va putea face dacă am continua noi experiențele făcute pe scară redusă acum cîteva decenii de unii cercetători sovietici: ar trebui să construim cîteva mici platforme de lut pe bîrne masive și apoi să ardem pe ele focuri puternice 2—3 zile, spre a se vedea cum vor arăta după stingerea acestor focuri și eventual să construim și o mică locuință pe piloți, cu platformă de bîrne acoperite cu lut gros și să-i dăm foc...

Dar pînă atunci sîntem convinși că ipoteza platformelor suspendate pe piloți nu constituie o rezolvare a problemei; chiar dacă mai există unele aspecte nelămurite în legătură cu platformele de lut ars ale locuințelor eneolitice, ipoteza cea mai plauzibilă rămîne deocamdată aceea a platformelor de bîrne așternute pe pămînt și acoperite cu un strat destul de gros de lut, și apoi arse intenționat.

VLADIMIR DUMITRESCU

À PROPOS DES PLATE-FORMES EN TERRE CUIE DES CERTAINES CULTURES ÉNÉOLITHIQUES

(Résumé)

L'auteur remet en discussion le problème des habitations à plate-forme en terre glaise cuites des cultures de Cucuteni—Tripolie et de Petrești, étant d'avis qu'on ne peut pas accepter l'hypothèse récemment formulée par Iuliu Paul; selon cette

³² N-am crezut necesar să discutăm aci ipoteza veche a arheologului rus Choika, readusă acum cîțiva ani în discuție de I. T. Dragomir (*op. cit.*) și amplificată, potrivit căreia și pereții erau arși intenționat, deoarece Iuliu Paul (*op. cit.*, p. 16, nota 22) a adus împotriva ei argumente care mi se par hotărîtoare.

hypothèse ces habitations — et, par conséquent, les plate-formes elles mêmes — étaient construites sur pilotis, ayant été brûlées à l'occasion de l'incendie qui a ravagé ces habitations. Cependant, si les plate-formes avaient été vraiment construites sur pilotis, elles se seraient complètement disloquées et dispersées lors des incendies, en tombant d'une hauteur de quelques dizaines de centimètres. Les fouilles ont prouvé que beaucoup de plate-formes de la culture Cucuteni n'étaient point disloquées; assez souvent même elles conservaient l'aspect d'une grande plaque en terre cuite, fissurée. Cette situation n'aurait pas été possible si les plate-formes avaient tombé d'une certaine hauteur. D'autre part, un nombre assez grand de ces plate-formes adhéraient parfaitement au sol, sur lequel on observait encore très bien les empreintes des poutres en bois qui avaient été recouvertes de la couche de terre glaise; ce soubassement en bois des plate-formes n'aurait pu laisser des empreintes que s'il avait été posé à même le sol.

À l'intérieur des habitations on retrouve assez souvent des foyers intacts, construits directement sur la plaque en terre cuite de la plate-forme, foyers qui conservent quelquefois leur bordure *in situ*, ce qui n'aurait pas été possible si les plate-formes avaient brûlé à l'occasion de l'incendie des habitations.

Dans la station de Traian—Dealul Fîntinilor on a découvert aussi les empreintes d'une poutre horizontale le long d'une des cotés longs d'une habitation, poutre qui avait été fixée sur la plate-forme même; ceci prouve sans doute que les poteaux qui soutenaient les parois et le toit étaient fixés dans des poutres horizontales posées le long des cotés des plate-formes, celles-ci étant à leur tour fixées au sol et non pas suspendues sur des pilotis. Quant aux fosses mises au jour dans la station de Păuca, fosses creusées — selon I. Paul — pour l'implantation des pilotis, si vraiment elles avaient eû cette destination, on aurait dû les trouver le long de toutes les cotés des habitations des différentes stations des cultures de Cucuteni et de Petreşti, ce qui n'est pas le cas.

Par conséquent, selon l'auteur, à l'heure actuelle l'explication la plus plausible des plate-formes en terre cuite découvertes dans les stations de ces cultures est qu'elles ont été construites sur des poutres en bois fixées au sol et recouvertes d'une couche assez compacte de terre glaise, brûlée intentionnellement avant de bâtir les parois, même si l'on peut encore formuler certaines objections à cette interprétation.